

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 26 (1981), No. 5, 294--299

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/138735>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1981

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

družstev (PF UPJŠ Košice (1), MFF UK Bratislava (3), PF UJEP Brno (4), PF UP Olomouc (3), FJFI ČVUT (2), MFF UK Praha (4)). Soutěž jednotlivců probíhala ve dvou kategoriích: kategorie I byla určena pro posluchače prvního dvouletí studia, kategorie II pro studenty vyšších ročníků. V této kategorii si účastníci volili vždy dva z těchto předmětů: algebru, diferenciální rovnice, funkcionální analýzu, komplexní analýzu, matematickou statistiku, programování, topologii, teorii pravděpodobnosti. Při soutěži řešili účastníci v obou kategoriích 4 úlohy (v kategorii II po dvou z každého předmětu).

Soutěž probíhala anonymně a její výsledky byly hodnoceny porotou složenou ze zástupců všech zúčastněných škol a dalších členů. V soutěži družstev získalo putovní pohár ministra školství ČSR za vítězství družstvo MFF UK Praha ve složení J. Hančl, J. Navrátil a P. Quittner. V soutěži jednotlivců obsadili první místa P. Savický (kategorie I) a J. Navrátil (kategorie II), oba z MFF UK Praha.

O MSV 81 byl vydán informační materiál, který obsahuje řešení všech soutěžních úloh a další informace. Pro zajímavost uvádíme znění úloh pro kategorii I:

1. Dokažte, že existují konvexní funkce f, g tak, že

$$\sin x = f(x) - g(x)$$

pro každé reálné x .

2. Dokažte, že pro každé reálné číslo α platí:

$$\int_0^{\infty} \frac{dx}{(1+x^2)(1+x^\alpha)} \leq \frac{\pi}{4}.$$

3. Nechť $\{x_n\}$ je posloupnost reálných čísel. Pokud existuje vlastní limita

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} (x_1 + x_2 + \dots + x_n),$$

označme ji LIM x_n .

Řekneme, že reálná funkce f je superspojité v bodě x , jestliže platí

$$(\text{LIM } x_n = x) \Rightarrow (\text{LIM } f(x_n) = f(x)).$$

Charakterizujte třídu všech funkcí, které jsou superspojité v každém bodě reálné osy.

4. Nechť A je komutativní okruh s jednotkovým prvkem. Dokažte, že okruh polynomů $A[x]$ je oborem integrity hlavních ideálů, právě když A je těleso.

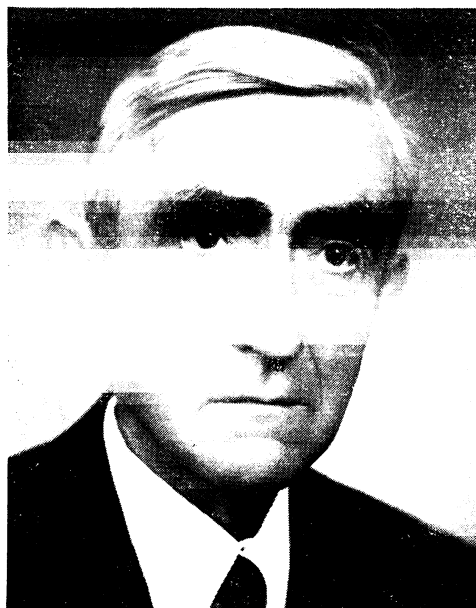
jubilea & zprávy

ZA OLDŘICHEM LANTOU

Dne 15. července 1981 nás po delší nemoci navždy opustil vynikající pedagog, zasloužilý člen JČSMF pan profesor Oldřich Lanta.

Narodil se 13. dubna 1906 v Malé Čermné, okr. Náchod, v rodině chalupníka. I když pocházel z chudé rodiny a musel se hned v počátcích studií probíjet sám, úspěšně absolvoval reálku v Hradci Králové a ve studiu pokračoval na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, kde v r. 1933 promoval. Získal aprobaci pro vyučování matematice a deskriptivní geometrii na středních školách.

Krátkou dobu vyučoval na měšťanských školách ve Slov. Lupči a Časté. Od r. 1934 působil na reálném gymnáziu v Hlučíně, po okupaci Hlučínska v Ostravě-Přívoze, později na SVVŠ a gymnáziu v Ostravě 1. Pro vážný zdravotní

propagátorem této soutěže, dlouholetým členem KVMO. Velikou péči věnoval talentované mládeži. Po mnoho let vedl s úspěchem rozmanité matematické kroužky a klub mladých matematiků v Ostravě, mezi mládeží velmi populární. Bylo obdivuhodné, jak si tento přísný pan profesor dovedl získat úctu, obdiv a lásku i těch nejmenších dětí, které tak rád zasvěcoval do prvních tajů matematiky na nespočetných besedách a prázdninových soustředěních pro nadané žáky. Ti všichni, dnes už většinou dospělí, na tato setkání vždy rádi vzpomínají.

Odkaz, který nám zanechal svým ušlechtilým celoživotním dílem, nikdy nezapomeneme.

Čest jeho památce.

Zdeněk Holuša

ŽIVOTNÍ JUBILEUM PROFESORA L. SEDLÁČKA

stav přešel v r. 1962 do invalidního důchodu, přitom však stále vyučoval na zkrácený pracovní úvazek a vypomáhal na různých školách i v důchodu až do roku 1979. Několik let vedl konzultační střediska při dálkovém studiu strojnické fakulty ČVUT, stavební fakulty VUT v Brně a VŠB v Ostravě. Zároveň konal přednášky a školení pro učitele a byl členem po muckové komise při SPN.

V deskriptivní geometrii byl uznávaným odborníkem. Je spoluautorem takřka všech středoškolských učebnic deskriptivní geometrie od r. 1958 až dosud. Mnoho metodických článků publikoval též v časopisech „Matematika ve škole“ a „Rozhledy MF“.

Matematika byla jeho zaměstnáním i koníčkem, jí věnoval všechnen svůj volný čas. Ve svém oboru byl významnou osobností, byl přísný, náročný nejen k žákům, ale též k sobě. Vychoval několik generací ostravských středoškoláků, pozdějších vynikajících odborníků, kteří si jeho pedagogického mistrovství hluboce váží. Byl vynikajícím metodikem a své bohaté zkušenosti obětavě předával svým mladším kolegům.

Příkladnou byla též jeho obětavá práce v Jednotě čs. matematiků a fyziků. Byl dlouholetým aktivním členem výboru pobočky v Ostravě, stál u zrodu matematické olympiády. Byl zaníceným

savadního života věnoval práci pro přírodovědeckou fakultu UP, kde působí od 1. října 1958, tedy bezmála 23 let. Svými přednáškami v interním, dálkovém i postgraduálním studiu pro studenty učitelství matematiky, dále pak osobní účastí na tvorbě učebních plánů a osnov učitelského studia matematiky se aktivně podílel na výchově již jedné celé generace učitelů matematiky Severomoravského kraje.

Náš jubilant se narodil v městečku Konice jako syn zaměstnance ČSD. Ze sociálních důvodů se záhy se svými rodiči přestěhoval do Zdounek na Kroměřížsku. Po ukončení obecné školy studoval na reálném gymnaziu v Kroměříži, studium ukončil v roce 1940 maturitou. Maturoval tedy za okupace, kdy zažil důsledky uzavření českých vysokých škol okupanty. Nejprve nastoupil zaměstnání u firmy BAŤA ve Zlíně, později byl totálně nasazen ve Vídni. Odtud se v prosinci 1944 ilegálně vrátil domů. Po osvobození byl krátce opět zaměstnán ve Zlíně, avšak již od října 1945 studoval na přírodovědecké fakultě tehdejší Masarykovy univerzity v Brně obor matematika — deskriptivní geometrie. Jeho učiteli mj. byli nyníjší akademik Otakar Borůvka a zemřelý prof. Seifert.

Po ukončení vysokoškolských studií v roce 1948 působil na gymnáziích v Českém Těšíně a Příboře. Odtud byl na návrh KNV v Ostravě jako jeden z nejlepších učitelů matematiky v tehdejších Ostravském kraji v roce 1953 povolán na katedru matematiky Vyšší pedagogické školy v Opavě, kde se stal odborným asistentem. V roce 1958 přešel na katedru matematiky fakulty přírodních věd Vysoké školy pedagogické, která byla brzy nato včleněna do svazku Palackého univerzity jako její přírodovědecká fakulta. Ještě před svým příchodem na Palackého univerzitu se stal externím vědeckým aspirantem prof. RNDr. Josefa Metelky ve specializaci algebra. Aspiranturu ukončil v roce 1961 a v únoru 1962 úspěšně obhájil na přírodovědecké fakultě UJEP v Brně kandidátskou disertaci. Během dalších tří let se habilitoval jako docent matematiky.

Svou vědeckou činnost zaměřil prof. Sedláček na obecnou teorii algebraických struktur, především univerzálních algeber, speciálně též na různé modifikace, resp. aplikace věty Schreierovy a Jordanovy-Hölderovy.

V roce 1970 byl jmenován profesorem matematiky. Na fakultě zastával řadu akademických

funkcí, nejvyšší z nich, funkci děkana fakulty, v období 1973—1980. Od roku 1975 je též vedoucím katedry algebry a geometrie. Ve všech těchto funkcích, jakož i v řadě funkcí veřejných se projevoval jeho smysl pro odpovědnost, pořádek i vysoká politická angažovanost.

Jako děkan fakulty se zasloužil o konstituci dalších studijních oborů, stabilizaci těch, které na ní již ustanoveny byly, a o vybudování dalších výukových objektů. Prof. Sedláček se intenzivně zasazoval a stále zasazuje o realizaci projektu dalšího rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy, a to jak ve funkci děkana nebo vedoucího katedry, tak i jako člen různých celostátních komisí.

Jako proděkan pro vědu a výzkum a později děkan fakulty podporoval všechny akce olomoucké pobočky JČSMF, zejména její matematické vědecké sekce. Je členem výboru olomoucké pobočky JČSMF, výboru matematické vědecké sekce při této pobočce a náhradníkem ústředního výboru JČSMF.

Přejeme upřímně prof. RNDr. Ladislavu Sedláčkovi, CSc., k jeho milým narozeninám vše nejlepší a do dalších let a dalšího působení na naší fakultě mnoho elánu, úspěchu, životní pohody a zdraví.

Dalibor Klucký

ŠESTĎESÁTINY UPROSTŘED PRÁCE

Azda i to jubilejné posednie k šesťdesiatinám doc. RNDr. Ladislava Mišíka, DrSc., sa uskutocnilo len tak úchytkom — medzi dvoma inými povinnosťami. Niet sa čomu čudovať.

Potrebuje určité oponentov kandidátskej dizertácie alebo zostaviť komisiu pre skúšky z aspirantského minima či oponentskú radu? Začiatok zostavovania býva jednoduchý. Jedným z členov, predsedom či oponentom môže byť docent Mišík. Vždy ochotný, imponujúci svojím širokým vzdelaním a neformálnym, vysokokvalifikovaným postojom. A tak možno povedať, že dnes každý slovenský matematik nájde vo svojom okolí niekoho, kto mal do činenia s doc. Mišíkom. Toho učil na Prírodovedeckej fakulte

UK, tomu bol oponentom kandidátskej či habilitačnej práce, tomu recenzoval knihu, tamtomu skriptá, inému článok a mnohý sa ho bol iba opýtat, čo je známe o tom i onom matematickom probléme. Dostal väčšinou uspokojivú odpoveď, často ešte i s udaním stránky v príslušnom citácii.

Bude to čo nevidieť 20 rokov odvtedy, čo začal pôsobiť na Matematickom ústave SAV, kde v súčasnosti pracuje ako vedúci vedecký pracovník a zástupca riaditeľa ústavu. Jeho zástoj v slovenskej i československej matematike je však oveľa staršieho dáta a oveľa širšieho záberu. Výrazným spôsobom sa dotýka Slovenskej vysokej školy technickej, Univerzity Komenského, vyučovania matematiky v najširšom zmysle, ale najmä rozvoja vedeckého výskumu v matematike u nás.

K dobrej matematike sa Ladislav Mišík dostáva pomerne skoro. Po maturite na reálke v rodnej Žiline (kde sa narodil 10. 5. 1921) odchádza študovať matematiku do Brna, kde ešte zastihne prednášky prof. Čecha. Po rozbití republiky prechádza na vznikajúcu prírodovedeckú fakultu v Bratislave, ktorú končí v r. 1943. Zanedlho po absolvovaní sa stáva asistentom, neskôr docentom na SVŠT. V r. 1948 získava na Univerzite Karlovej titul RNDr, v r. 1964 sa stáva kandidátom, v r. 1967 doktorom fyzikálno-matematických vied.

Pôsobenie doc. Mišíka na technike bolo viac ako blahodárne. Pracoval so svedomitou

jemu vlastnou: osobne opravoval písomky (i kontrolné práce), trpezlivo skúšal ústne každého študenta, ale najmä príťažlivo, s matematickou eleganciou a dokonalosťou prednášal. Na technike zanechal trvalú stopu nielen v matematickom vzdelaní i náhľadoch stoviek svojich bývalých poslucháčov, ale aj v dodnes neprekonanej učebnici *Matematika I, II*, ktorej bol spoluautorom. Nemalý význam má i skutočnosť, že práve na technike založil jeden z prvých matematických seminárov na Slovensku.

Vedecký seminár Ladislava Mišíka už prežil svoje štvrtoročné jubileum. Jeho význam tkvie v konkrétnych dosiahnutých výsledkoch a najmä vo výchove nových odborníkov — matematikov. Doc. Mišík mal takú šťastnú ruku pri výbere problematiky, že jeho seminár ovplyvnil široký okruh formujúcich sa matematikov. A tak dnes medzi jeho vedeckých žiakov treba zaradiť aj žiakov týchto žiakov. A opäť nie je náhodou, že títo „vnuci“ poznajú doc. Mišíka nielen z počutia, ale z priameho styku, z aspirantských skúšok, z recenzného či oponentského pokračovania alebo z vedeckých konferencií.

Od samého začiatku mali do seminára doc. Mišíka otvorené dvere poslucháči Prir. fakulty UK. Ďalší vývoj slovenskej matematiky výrazne ovplyvnili aj prednášky z niektorých moderných partií matematiky, ktoré mal doc. Mišík už začiatkom 50. rokov na PFUK a ktoré významne prispeli k rozvoju niektorých matematických disciplín na Slovensku i k vedeckému výskumu v nich (napr. teória miery a jej aplikácie, funkcionálna analýza, teória množín). V externej prednáškovej činnosti pokračuje doc. Mišík doteraz a v r. 1977 vydáva pre poslucháčov PFUK skriptá z funkcionálnej analýzy. Jeho pomoc pri výchove nových odborníkov — matematikov je veľmi citeľná najmä v súčasnej dobe, v ktorej robí prvé kroky nová Matematicko-fyzikálna fakulta Univerzity Komenského.

Jadrom vedeckej práce Ladislava Mišíka*) je teória reálnych funkcií, v ktorej dosiahol výsledky s pozoruhodným medzinárodným ohlasom. Významné vedecké výsledky však dosiahol aj v topológii, teórii usporiadaných množín,

*) Vedecký prínos prác doc. Mišíka hodnotí podrobnejšie prof. NEUBRUNN v článku *Docent Mišík šesťdesiatročný*, ktorý vychádza v časopise *Mathematica Slovaca* 31, 1981, 217–220.

teórii miery a v ergodickej teórii. Nemenej závažným je jeho široký vedecký a odborný rozhľad po celej matematike, ktorý pôsobil podnetne na vznik mnohých vedeckých prác i na štúdium mnohých problémov i matematických disciplín.

Vo vedeckej i pedagogickej práci Ladislava Mišíka sa odrážajú jeho povahové vlastnosti: poctivosť, svedomitosť, vytrvalosť, systematickosť, nezištnosť. Na to, čo tvrdí doc. Mišík, sa možno spoľahnúť nielen v matematike. Ako svedomite skúma triedy Baireových funkcií, ako svedomite číta rukopisy prác, ako svedomite školí aspirantov, tak svedomite trénuje kolky, tak svedomite plní funkcie v obhajobných komisiách, vedeckých kolégiách, redakčných radách, orgánoch štátneho plánu výskumu či v Banachovom centre.

Ani naša Jednota nemohla ostať bokom záujmov a starostlivosti nášho jubilanta. Ako všade inde, aj v Jednote sme sa mohli stretnúť s doc. Mišíkom bez okázalých prejavov, bez veľkého rozruchu, ale všade tam, kde to bolo najpotrebnejšie: pri organizovaní prvých prednášok v Jednote, prvých odborných seminárov, prvých letných škôl, prvých konferencií slovenských matematikov alebo pri zabezpečení Súťaže mladých vedeckých pracovníkov v matematike, pri každoročnom hodnotení súťažných prác, pri formovaní sa Matematických obzorov.

Pri príležitosti 60. narodenín doc. Mišíka chceme sa mu poďakovať za jeho prácu a popriať mu do budúcnosti veľa zdravia a síl, aby v plnom rozsahu uskutočnil svoje tvorivé plány a aby ešte veľa rokov pracoval v prospech celej československej matematiky.

Zdena Riečanová a Beloslav Riečan

PROFESOR M. TRLIFAJ ŠEDESÁTILETÝ

Dne 18. prosince 1981 se dožívá šedesátí let RNDr. Miroslav Trlifaj, CSc, člen korespondent ČSAV, profesor matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy a vedoucí teoretického oddělení Fyzikálního ústavu ČSAV. Osobnost

profesora Trlifaje je československé fyzikální veřejnosti jistě dobře známa a je pro nás radostnou skutečností, že se dožívá svého životního jubilea v plné svěžesti a s bohatými plány do budoucnosti.

Profesor Trlifaj maturoval v roce 1941 na reálném gymnáziu ve Vysokém Mýtě a potom byl jako dělník nasazen až do konce II. světové války u firmy Siemens-Reiniger-Werke v Erlangenu. Po válce studoval fyziku a matematiku na tehdejší přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy a svá studia zakončil druhou státní zkouškou v roce 1948.

Již koncem svých studií na fakultě se začal intenzivně zajímat o teorii pevných látek a tomuto fyzikálnímu oboru věnoval pak veškeré své úsilí. Svými pracemi, kterých je dnes více než 50, si získal vážnost nejen doma, kde patří k zakladatelům tohoto fyzikálního oboru u nás, ale i v zahraničí. Má úzkou spolupráci na konkrétních problémech s fyziky v Sovětském svazu a v dalších socialistických státech a mnohé z jeho myšlenek daly podnět k novým pracím teoretiků v dalších státech.

Zásadní výsledky vědecké činnosti prof. Trlifaje lze podle mého názoru rozdělit do tří okruhů. První práce se týkaly teorie excitonů v době, kdy se tyto teoretické představy formovaly. Trlifajovy výsledky umožnily porozumět důležitým rysům absorpčních spekter a mechanismu luminiscence a fotovodivosti. Přestože jde o práce z 50. let, jsou ve fyzikální literatuře stále citovány. Druhý okruh prací se týká pohybu excitovaných stavů, a to difúze excitonů. Jeho teorie vychází z představy o náhodných přiskočích mezi atomy a molekulami. Byla velmi úspěšná, což potvrzuje např. skutečnost, že profesor N. F. Mott použil některých Trlifajových výsledků při vypracování své teorie tzv. přeskokového mechanismu nositelů náboje v pevných látkách (hopping process). Konečně třetí okruh se týká úvah o interakci excitonů. Prof. Trlifaj byl jeden z prvních teoretiků, který odůvodnil možnost existence tzv. biexcitonu. S tím zcela logicky souvisel jeho hluboký zájem o kondenzaci excitonů, ke které dochází při jejich mimořádně vysoké koncentraci.

Tyto práce ukazují, že profesor Trlifaj je významnou osobností v oblasti teorie pevných látek, uznávanou nejen u nás, nýbrž i v širokém mezinárodním měřítku. Na základě svých prací získal v roce 1951 akademický titul RNDr.

a v roce 1955 vědeckou hodnost kandidáta fyzikálně-matematických věd, dále byl jmenován na matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy docentem v roce 1963 a profesorem v roce 1966. Členem korespondentem ČSAV byl zvolen v roce 1960 a v roce 1970 mu byla udělena státní cena KG.

Vedle své vědecké práce však nezapomíná ani na práci pedagogickou, a na práci vědecko-organizační. Přednášel teorii pevných látek jak na matematicko-fyzikální fakultě UK, tak i na fakultě jaderného a fyzikálního inženýrství ČVUT. Vždy dovede uvést své posluchače do moderních problémů svého oboru a vzbudit jejich zájem o nové vědecké objevy. Vychoval řadu vědeckých pracovníků, kteří dnes působí nejen v českých zemích, ale i na Slovensku. Má dále zájem o otázky výuky fyziky na základních a středních školách a těmto otázkám věnuje vždy velkou pozornost ve vědeckém kolegiu

fyziky ČSAV i v Kabinetu pro modernizaci výuky fyziky při Fyzikálním ústavu ČSAV. Jeho vědeckoorganizační činnost je též rozsáhlá. Ve Fyzikálním ústavu ČSAV původně vedl luminiscenční oddělení a nyní je vedoucím oddělení pro teorii pevných látek. V současné době je koordinátorem hlavního úkolu „Teorie pevných látek“, který je součástí I. hlavního programu státního plánu základního výzkumu v 7. pětiletce. Byl členem prezidia ČSAV a nyní již déle než 10 let je předsedou vědeckého kolegia fyziky ČSAV. Je členem vědecké rady fakulty matematicko-fyzikální a předsedou Čs. národního komitétu pro čistou a užitou fyziku, který reprezentuje čs. fyziku v Mezinárodní unii pro čistou a užitou fyziku.

Práce profesora Trlifaje zahrnuje dále ještě závažné funkce stranické a funkce ve společenských organizacích, za něž se mu dostalo resortních vyznamenání. Byl po určitou dobu také předsedou Komise pro organizaci vědeckých společností při ČSAV, ve které vykonal mnoho užitečného nejen pro Jednotu čs. matematiků a fyziků, ale pro všechny vědecké společnosti v komisi sdružené.

Mohl bych ještě dále rozebírat dosavadní činnost profesora Trlifaje. Je bohatá a plodná. Ovšem stejně závažné jsou jeho plány do budoucnosti pro další rozvoj fyziky a zejména fyziky pevných látek. V poslední době usiluje o syntetické pohledy na modely fyzikálních objektů, snaží se je kvantitativně popsat z jednotícího pohledu, což by mělo přinést mimo jiné jistý výhled k rozvoji a možnému řešení některých fyzikálních problémů v příštích desetiletích.

Svůj jistě neúplný výčet dosavadní činnosti profesora Trlifaje a jeho plánů do budoucnosti mohu zakončit jen upřímným přáním jménem svým, ale i celé čs. fyzikální veřejnosti. Přejeme profesoru Trlifajovi hodně zdraví a úspěchů do dalších let. Víme, že mnohé naše úspěchy úzce navazují na spolupráci s ním, za což mu upřímně děkujeme a jsme přesvědčeni, že vzájemná úspěšná spolupráce se bude rozvíjet i nadále.

Miloš Matyáš